

Heri Mohr

Tveir (næstan) javnaldrar, jødarnir Stefan Zweig og Franz Kafka, hövdu báðir fobi, ræðslu fyri nationalismu við heimagjörðum ráðharrastovum við máttmiklum serfrøðingum. Lesið bara "Verden af i går" (Die Welt von Gestern, SZ) og "Processen" (Der Prozess, FK). "Allur villskapur hevur herjað mitt lív: Borgarakríggj og hungursneyð, inflatióin og terror, umfarssjúkur og emigratióin. Eg havi sæð hópideologiir vaksa fram og breiða seg: Fascisma, nationalsocialisma, bolsjevisma og fram um alt erkapestin nationalisma," skrivur Zweig.

Vit skilja ímillum tjóðskaparrørslu íblást við líggjum,

mergjandi kenslum. Hvat kann røra hjartastreingir? Spurdi Friðrik Petersen. Og syngja vit.

Og so ta harðrendu, óviviligu, kensluavskeplaðu natio-nalismu, sum kann forkoma landi og fólki.

Nationalisma tók lívið av Zweig; hann flýggjaði undan henni. Úr Eysturríki til Onglands til Amerika til Brasilia. Har beindi hann fyri sær sjálvum í 1942. Kafka slapp undan tí endaliga villskapinum. Hann doyði av tuberklum í 1924. Báðir eru teir klassikarar á ovastu rók. Í 1933 vórðu teirra bøkur og nógvar aðrar rændar á bókasøvnunum í Berlin og har brendar á báli av nationalistiskum studentum.

Franz Kafka, føddur í Tjekkia, skrivaði á týskum. Sína juridisku útbúgving fekk hann á tí týska universitetinum í Prag. Í 1919 skrivaði hann eitt bræv til pápa sín, sum tó ongantíð fekk brævið. Í 1952 kom tað alment út á týskum "Brief an der Vater" og í 1985 á donskum "Kære far, forstå mig ret –." Í brævinum greiðir hann frá, hvussu hansara lív

varð ein røð av miseydnaðum rýmingum undan lemjandi faðirmyndugleika og faðirsins vanvirðing fyri virkseminum hjá sær (soninum).

Tað nógva av tí, Kafka skrivaði, kom ikki alment fram fyrr enn eftir hansara deyða. Kafka gjørdist klassikari.

Her er roynt at umseta úr donskum eina av hansara mongu stuttsøgum, "In der Strafkolonie." Um hesa stutt-søgu verður sagt, at "ein ferðamaður er hjástaddur við eina barbariska avrætting í einari maskinu, sum við nálum skrivur dómin inn í kroppin á tí dømnda. Tilburðargongdin skal skiljast sum kritikkur av tí modernaðu civilisatióinini og sum eitt psykologiskt maktspæl millum ferðamannin og offiserin og sum eitt religiøst ritual." Søgan varð skrivað í 1919 – sama árið, brævið til pápan varð skrivað – men hennara vísióinir røkka so ruddiliga inn í okkara tíð – og komandi.

Franz Kafka 1883 - 1924

Fangakoloniin

Heri Mohr týddi og Herman Mohr Hermansen rættlas.

Tað er ein løgin maskina, segði offiserurin til tann hyggjandi ferðamannin og hugdi at maskinuni við beinleiðis hámetandi kenslum, hóast hann kendi hana væl. Ferðamaðurin hevði mest sum av berari kurteisí eftirlíkað kommandantsins innbjóðing at vera hjástaddur, nú ein soldátur skuldi avrættast vegna ólýdni og háðan móti sínum yvirmanni. Áhugin fyri avrættingini mundi heldur ikki vera stórur í fangakoloniini. Undir øllum umstøðum var her í tí litla, djúpa dalinum við sandi og berum líðum, umframt offiserin og ferðamannin, einans tann dømdi, eitt dólskt menniskja við einum breiðum munn og órøktum hári og andliti, og ein soldátur, sum helt ta tungu leinkjuna við fleiri smáum leinkjum; við teimum var tann dømdi leinkjaður um øklarnar, um hondliðini og um hálsin, og tær vóru sínámillum samanbundnar við ketum. Annars tóktist tann dømdi at vera so trúgvur sum hundur, at ein fekk ta fatan, at hann átti at kunnað gingið leysur í liðunum, og tá avrættingin skuldi byrja, var bara neyðugt at floyta, so kom hann.

Ferðamaðurin hevði ikki nógva skil fyri maskinuni og gekk mestsum sjónliga óáhugaður aftur og fram aftan fyri tí dømnda, meðan offiserurin gjørdi tær seinastu fyrireikingarnar; so var hann undir maskinuni, sum var bygd djúpt niður í sandin, og so var hann í einum stiga fyri at kanna lutirnar í erva. Tað var eitt arbeiði, sum ein eins væl kundi latið ein maskinist gjørt, annaðhvørt av serligum alski til hesa maskinuna, ella tí hann av øðrum orsökum ikki kundi lata arbeiðið í aðrar hendur. "Nú er alt í lagi!" rópti hann at enda og fór niður úr stiganum. Hann var sera pøstur, tivaði við opnum munn og hevði kroyst tvey damulummaturruklød niður aftan fyri kragan á búnanum. "Hasir búarnir eru ov tjúkkir í tropunum," segði ferðamaðurin í staðin fyri at siga nakað um

Franz Kafka 1883 - 1924

maskinuna, sum offiserurin hevði roknað við. "Satt er tað," segði offiserurin og vaskaði sínar hendur, sum vóru skitnar av olju og feitti, í einari balju, sum stóð har, "men teir mynda fosturlandið; vit vilja ikki missa fosturlandið. – Men nú skulu tygum siggja maskinuna," legði hann aftrat, turkaði hendurnar í einum klúti og peikaði samstundis á maskinuna. "Fyrr var neyðugt við handamegi, men nú arbeiðir maskinan av sær sjálvari." Ferðamaðurin nikkaði og elti offiserin. Men hesin royndi at tryggja seg móti ólagi og segði so: "Sum vituligt er kunnu seinkingar koma fyri; eg vóni tó sjálvandi, at einki hendir í dag, men hóast tað má roknað við teimum. Maskinan skal jú vera í gongd í 12 tímar. Men tá seinkingar eru, so eru tær heilt smáar, og bøtt verður um tær bein-anvegin.

Vilja tygum ikki sita?" spurdi hann at enda, tók ein stól úr einari rúgvu av kurvastólum og beyð ferðamanninum hann; ferðamaðurin kundi ikki siga nei. Hann sat nú við kantin av eini grøv, sum hann stutt skeitti niður í. Hon var ikki serliga djúp. Øðrumegin grøvini var tann uppgrivnað moldrúgván, hinumegin stóð maskinan. "Eg veit

ikki um kommandanturin longu hevur greitt tygum frá mekanismuni." Ferðamaðurin gjørdi eitt ivasamt handabrá; offiserurin sá einki heldur enn júst tað, tí nú kundi hann sjálvur greiða frá mekanismuni. "Hendan maskinan," segði hann og tók um eina mondulstong, sum hann stuðlaði seg til, "er ein uppfinning hjá okkara fyrrverandi kommandanti. Eg var við í tí fyrstu royndini og havi eisini verið við líka til hon var liðug. Heiðurin av uppfinningini er, rætt skal vera rætt, einans hansara. Hava tygum hoyrt um okkara fyrrverandi kommandant? Ikki tað? Jú, eg skrøggi ikki, tá eg sigi, at innrættingin av allari fangakoloniini er hansara verk. Vit, hansara vinir, vistu longu, tá hann doyði, at innrættingin av koloniini er so fullgjørd, at hansara eftirfylgjari, og um hann so hevur túsund onnur hugskot í hövðinum, í minsta lagi nógva ár ikki kann broyta nakað av tí gamla. Okkara spádómur er gingin út, og tann nýggi kommandanturin hevur verið noyddur at sanna tað. Tað er harmiligt, tygum ikki hava kent tann fyrri kommandantin! – Men," breyt offiserurin seg sjálvan av, "eg tosi, og hansara maskina stendur

fyri okkum her. Hon er, sum tygum siggja, í trimum pørtum. Sum fráliðið hava hesir partar hvør sær fingið mestsum fólkalig heiti. Tann niðasti eitur seingin, tann í erva eitur teknarin og hesin her í miðjuni, tann sveimandi parturin, eitur harvan." "Harvan?" spurdi ferðamaðurin. Hann hevði ikki lurtað nóg væl eftir, sólin brendi alt ov nógva í tí skuggaleysa dalinum, tað var trupult at savna tankarnar. Tess meira undrunarvert helt ferðamaðurin tað vera, at offiserurin í trongum, hersýningarbúna við træðrum og eaupolettum so ágrýtin greiddi frá og aftrat tí, meðan hann tosaði, her og har bøtti um nakrar skrávur við einum skrúvulykli. Soldáturin tóktist at vera í eini líknandi støðu sum ferðamaðurin. Hann hevði vundið leinkjuna hjá tí dømnda um bæði hondliðini, styðjaði seg við aðrari hondini á byrsuna, hekk við hövðinum og gav ongum nakran ans. Ferðamaðurin undraðist ikki á hetta, tí offiserurin tosaði franskt, og franskt skilti avgjørt hvørki soldáturin ella tann dømdi. Gaman í, lægið var tað, at tann dømdi hóast hetta gjørdi sær ómak fyri at skilja frágreiðingina hjá offiserinum. Við einum svøntungum fastleika hugdi hann alla tíðina, har offiserurin júst peikaði, og tá ið hann varð avbrotin av spurningum frá ferðamanninum, hugdi hann eins og offiserurin upp á ferðamannin.

"Ja, harvan," segði offiserurin, "navnið passar. Nálirnar eru settar sum tindarnir á einari harvu, alt gongur sum á einari harvu, alt arbeiðir sum á einari harvu, um enn bert á einum staði og munandi meira listarligt. Hetta fara tygum annars heilt skjótt at skilja. Her á seingini verður tann dømdi lagdur. – Eg vil nevniliga fyrst av øllum greiða frá maskinuni og tástani lata sjálva processina fara fram. Til tess at tygum betur kunnu fylgja henni. Harafturat er eitt tannhjól í teknaranum alt ov slitið; tað hvínir illa, tá tað gongur, so tað næstan

ikki hoyrist mannamál; tíverri er trupult at fáa eykalutir her. – Her er so sum sagt seingin. Tann dømdi verður lagdur á búkin á vattið, nakin sjálvandi; her eru reimarnar til hendurnar, her til føturnar, her til hálsin at spennast hann fastan við. Her við hövðalagið á seingini, har maðurin, sum eg segði, verður lagdur við andlitinum fyrst, er hesin lítili fíltstubbinn, sum lættliga kann setast soleiðis, at hann kemur beint inn í munnin á manninum. Meiningin við hesum er at forða manninum at skriggja og í at bíta tunguna av sær. Maðurin er sjálvandi noyddur at taka fíltið í munnin, annars brýtur hálsreimin nakkan á honum." "Er hatta vatt?" spurdi ferðamaðurin og tók seg fram. "Ja, tað er tað," segði offiserurin smílandi. "Tygum kunnu sjálvur føla." Hann tók í hondina á ferðamanninum og førði hana yvir seingina. "Tað er eitt serligt preparerað vatt, tí sær tað heldur forkunnugt út; eg skal seinri greiða frá, hvat tað skal brúkast til." Ferðamaðurin hevði nú fingið eitt sindur av áhuga fyri maskinuni; hann skuggaði við hondini fyri eygunum til tess at verja tey fyri sólini, meðan hann hugdi upp eftir maskinuni. Tað var ein stór konstruktión. Seingin og teknarin vóru av somu stødd og líktust mest av øllum tveimum myrkum kassum. Teknarin var einar tveir metrar yvir songini; bæði vóru í hornunum samanbundin við fyra messingstongum, sum skygdu í sólskininum. Millum kassarnar sveimaði harvan á einum stálbandi.

Offiserurin hevði næstan ikki verið varugur við ferðamansins líkasælu ta fyrstu lötuna, men fyri hansara áhuga, sum nú var sjónligur, hevði offiserurin skil; hann gjørdi tessvegna ein steðg í sínari frágreiðing fyri at geva ferðamanninum stundir til ótarnaða skoðan. Tann dømdi gjørdi sum ferðamaðurin; av tí at hann ikki kundi skyggja við